

ništva za pokladnu svečanost, koja počinje osam dana prije pokladne nedjelje. Upoznaje nas s maskama »bušama«, u koje su se prerašavali samo muškarci, zatim opisuje odjeću u koju su se oblačile te maske i rekvizite koje su »buše« nosile na sebi ili u ruci. Opisujući ophod maski Đ. Šarošac dao je i sliku ponašanja »buša« u pojedinoj kući, opisuje »ledinku« ili »kolišće«, mjesto gdje se sakupljaju maškare u Mohaču i vrše razne radnje (paljenje vatre, igranje kola i dr.).

Na kraju autor iznosi narodnu predaju o porijeklu »buša« u Mohaču, po kojoj su »buše« istjerale Turke iz grada. Ovaj katalog, pisan dvojezično, na hrvatskom i mađarskom jeziku, popraćen fotografijama pokladnih grupa i maski iz Hrvatske i okolice Mohača, iznosi na jednom mjestu sakupljen vrijedan etnološki materijal o pokladnim likovima i maskama iz Hrvatske i o maskama hrvatske nacionalne manjine u okolici Mohača.

Ivanka Bakrač

XIX NJEMAČKI ETNOLOŠKI KONGRES (Hamburg, 1—7. listopada 1973)

Njemačko etnološko društvo (*Deutsche Gesellschaft für Volkskunde*) održalo je u Hamburgu — Altoni svoj 19. kongres. Okvirna tema referata i razgovora bila je uzajamni odnosi grada i sela, točnije — urbanih i ruralnih zajednica.

Zanimljivo je da već u pokušaju prevođenja naslova okvirne teme možemo registrirati težnju da na hrvatski jezik, u stvari u kontekstu stanja u istoj znanstvenoj disciplini u nas, temu kongresa formuliramo kao odnos sela i grada, a ne grada i sela. To je nesvjestan poriv, koji, dakako, nije samo jezične prirode. Radi se, naime, o činjenici da je u nas akcent znanstvenih istraživanja gotovo isključivo usmjeren na selo i seoske zajednice. Takva je usmjerenost danas dovedena u pitanje logikom društvenog razvitka, snažnim procesom urbanizacije. Znanstvenici ostaju postepeno »na ladanju«, nasukani, dok struja otplavljuje i mijenja »predmet« i granice istraživanja. I takav znanstveni interes, usmjeren na istraživanja kojima će biti potvrđene predožbe i pojmovi izgrađeni na drugom i drugačijem stupnju društveno-povijesnog razvitka, na svoj je način zanimljiv i indikativan. U tom bi slučaju predmet znanstvenog ispitivanja postala sama znanost, tj. njezin odnos prema društvu i vremenu u kojem se razvija ili stagnira. Iz tog odnosa djelomice proizlazi centralni ili periferni položaj određene znanosti u društvu kao i u sklopu ostalih humanističkih disciplina. Karakteristična je stoga u nas tužaljka da je disciplina kojom se bavimo — potcjenjivana. Uzajamne odnose grada i sela uznastojali su sudionici kongresa, njemački znanstvenici, razmotriti na svim razinama na kojima se ti odnosi očituju.

Karl Sigismund Kramer (Kiel) u referatu o unutrašnjim strukturama gradskih zajednica istakao je potrebu istraživanja obostranih utjecaja u odnosima grada i sela, potrebu da se pažnja usmjeri ne samo na kulturni utjecaj što ga ima grad nad selom nego i na utjecaj što ga selo ima nad gradom. »Grad« kao mjera u odnosu na selo nije jedinstvena, cjelovita veličina; unutar

grada sadržana su različita naselja, pa u mnogo slučajeva postoji veća razlika između grada i grada negoli između grada i selâ u njegovoj neposrednoj pozadini. Kramer usmjerava pažnju na posredničku funkciju socijalne figure grada, odnosno gradskih naselja, naime, na to koje su i kakve socijalne strukture osobito podesne kao prijenosnici kulturnih utjecaja na selo. U referatu kao i u toku diskusije Kramer ističe historijsku uvjetovanost unutrašnjih struktura gradskih naselja i potrebu da se termini »grad« i »selo« promatraju u njihovu historijskom kontekstu.

Helge Gerndt (München) koji je referatom *Gradski i seoski život* izazvao živo reagiranje sudionika kongresa, što se svelo uglavnom na opoziciju njegovu mišljenju, smatra da je »selo« i »seoski život« — mit i samo kao mit može biti spoznajno vrijedan. Gerndt smatra da se na temelju istraživanja određenog broja gradova može izgraditi i omeđiti pojam gradskog (stila) života (*städtisches Leben*), dok je pojam seoskog života — mit, i nemoguće ga je znanstveno fiksirati. Među primjedbama upućenima H. Gerndtu valja istaći mišljenje K. S. Kramera, koji smatra da u određenjima »selo« i »seoski život« treba učiniti uočljivom i raspoznatljivom historijsku dimenziju njihova nastanka.

Uvodno je mjesto na kongresu pripalo referatu Hansa Heinricha Blotvogela — o teoriji centralnih mjesta i njezinu značenju za etnološka istraživanja i za istraživanja kulturnog prostora. Bio je to teorijski uvod u okvirnu temu kongresa. Pokazuje se da je teorija centralnog mjesta, kojoj je osnivač Walter Christaller (1933), od izuzetnog značenja u istraživanju inovacija koje se iz određenog centra šire i zahvaćaju bližu a zatim i dalju okolicu. Potrebno je pri tome razlikovati funkciju centralnog mjesta od funkcije grada (*zentral-örtliche Funktionen i Stadtfunktionen*).

Na značenje teorije centralnog mjesta kao i na njezine slabosti upozorio je Herbert Schwedt (Mainz) referatom *Centralitet i kulturno posredovanje*. Jedna je od slabosti teorije centraliteta u tome što je njezin princip i suviše očevidan; postoji, naime, opasnost da joj se pripiše element »prirodnosti« (opipljivosti). Prostorne predodžbe mogu zavesti, tako da pažnji izmakne njihova historijska dimenzija.

Znanstveni interes sudionika kongresa, usmjeren na inovacije, očitovao se također i na području jezika, pučke književnosti, gospodarstva i medicine. Max Matter (Zürich) u referatu o sistemima vrijednosti i o spremnosti za prihvatanje inovacija iznio je rezultate istraživanja nekoliko, u gospodarskom pogledu zaostalijih, mjesta u planinskom području (Oberwallis) u Švicarskoj. Pažnja je bila usmjerena na istraživanje razloga umanjenog primanja inovacija u mještana tih mjesta: kako sistem vrijednosti određene zajednice utječe na receptivno ponašanje pojedinaca.

Utz Jeggle (Tübingen) u referatu o urbanizaciji procesa odlučivanja na selu iznio je rezultate ekipnog ispitivanja procesa odlučivanja u jednom selu u blizini Tübingena. Uz pomoć sociološki orijentirane psihoanalize istraživao je odnos pojedinca i društveno uvjetovanog načina života, tj. načina na koji zajednica prožima subjekt. Analiziran je i proces političkog odlučivanja u zajednici kao žarištu u kojem se stječu i sukobljavaju različiti društveni interesi. Ispitivani su i razlozi slabljenja tradicionalnog načina odlučivanja u selu.

Georg R. Schroubek (München) istakao je u referatu da dihotomija grad-selo predstavlja oblik idealiziranog uopćavanja. Suprostavljanje spomenutih pojmova ne odgovara, međutim, stvarnosti, i to ne samo današnjoj nego ni onoj u prošlosti. Stoga autor usmjerava pažnju na paralelno postojanje gradskih i seoskih oblika življenja u tzv. varošicama, trgovištima, koja predstavljaju prijelazni tip između izrazito ruralnih i izrazito urbanih zajednica.

Max Gschwend (Basel) govorio je o obostranim utjecajima grada i sela u kulturi građenja i stanovanja, Ulrich Bäuche (Hamburg) o funkciji nošnje u 18. i 19. stoljeću, o odijevanju seoskih prodavača na sajmu u Hamburgu. Rudolf Schenda (Tübingen) podnio je referat o gradskoj i seoskoj medicini. Karl Heinrich Kaufhold (Göttingen) u svom je referatu usmjerio pažnju na promjene koje su nastale u odnosima grada i sela u zanatstvu i kućnoj radnosti u Njemačkoj od 1750. do 1850. godine. Uzajamni odnosi grada i sela promatrani su u prijelaznom razdoblju iz predindustrijskog u rani industrijski stadij.

U odnosima grada i sela na planu jezičnih inovacija podnijela je iscrpan referat Gerda Grober Glück (Bonn). Njezina su istraživanja usmjerena na velegrad, Berlin, kao inovacijski centar metaforičnih izraza u svakodnevnom govoru.

O međusobnim utjecajima grada i sela na likovnom planu podnijeli su referate: Gerd Spies (Braunschweig) i Adelhart Zippelius (Kommern).

Organizirane su dvije instruktivne i zanimljive izložbe; prva u muzeju za povijest grada Hamburga, o seoskim prodavačima na sajmovima, a druga, u muzeju Altone, prezentirala je slike iz seoskog života u sjevernoj Njemačkoj. Uz ovu posljednju vođena je i živa diskusija o tome kako su akademski slikari vidjeli i prikazali elemente gradskog i seoskog načina života: donosili su, naime, ne samo ono što su mogli vidjeti, zapaziti, nego su istovremeno i zapažali ono što su tražili.

U najužoj vezi s ovim izložbama treba spomenuti i film Helge Feddersen *Četiri sata uz Elbu*, koji je snimljen za televiziju. Kao i slike akademskih slikara koji su slikali scene iz seoskog života, tako je i u ovom filmu sadržana gotova, latentna predodžba kojom se pristupa predmetu snimanja, naime životu mornara s Elbe. Strancu promatraču nije teško uočiti određeni literarni predložak i pečat »utisnut« u koncepciju filma: problemi mornara i njihovih porodica, osamljenost, viđeni su i vođeni kroz bezopasan zaplet »osvježavan« humorom. Tu je nedužni nesporazum prezentiran u obliku popularne komike, trke i međusobnog traženja dvoje zaljubljenih, što od početka isključuje »težak« ishod: rasplet je sretan. Život ljudi, vezanih posredno ili neposredno uz Elbu, prikazan je s blagom simpatijom i tek s ponekim naturalističkim detaljem, kakav je, na primjer, onaj kada se dva puta preko telefona oglašava naglašeno grubi glas mornara kojega očekuje njegova kao ptica uzdrhtala nježna žena, sva očajna, s djetetom ili bez djeteta. Upravo taj grubi glas mornara, koji zapara uho ženi, ali i gledaocima filma, pokazuje način na koji istraživač stilizira predmet svoga viđenja kroz kameru. Karakteristično je da se vlasnici tih literarno grubih glasova, mornari, ne vide. Ono što je za nas važnije vidljiva je tipizirana i stilizirana realizacija predodžbe o mornarima. Film je, prema tome, bio treća i svojevrsna izložba pokretnih slika vezanih uz predmet istraživanja što ga obuhvaća njemački termin »Volkskunde«.

Günter Wiegmann (Münster) podnio je referat o modelima difuzije u širenju gradskih oblika kulture.

Ernst Klusen (Neuss) u referatu o oblicima postojanja pjesama različitih grupa i grupacija u gradu i selu istraživao je primarne ali i sekundarne funkcije ovih pjesama. Pod primarnom funkcijom podrazumijeva pjesme koje su integrirane u zajednicu (pjevaju se uz svadbu i razne druge proslave), dok pod sekundarnom funkcijom podrazumijeva funkciju pjesama nastalih u suvremenoj masovnoj proizvodnji koja nudi pjesmu kao objekt relativno pasivnoj publici. Iscrpno se osvrće na metode kao i na teškoće u istraživanju odnosa grada i sela kada je u pitanju učestalost, način i kvaliteta pjevanja i situacija u kojoj se pjesme izvode. U dojučerašnjem znanstvenom interesu samo je selo važno kao legitimno područje »stvarnih« i »pravih« narodnih pjesama. Odnosi su, međutim, između grada i sela izmijenjeni. Stoga u fokus znanstvenih istraživanja ulazi grad kao centar u kojem se pjesme čuvaju, obnavljaju, ali se isto tako stvaraju i nove pjesme.

Zanimljiv referat na temu grada kao inovacijskog centra popularnih, pučkih pjesama, podnio je Rudolf-Wilhelm Brednich (Freiburg): *Hamburg kao inovacijski centar pučkih pjesama*. I veliki gradovi stvaraju svoju vlastitu književnu usmenu tradiciju. Od 16. stoljeća u Hamburgu su postojali vanjski preduvjeti za produkciju pjesama u komercijalne svrhe. Grad Hamburg nije imao samo ulogu inovacijskog centra nego se u njemu također obnavljala, renovirala, usmena tradicija pjesama koje su dolazile s juga i jezično renovirane nastavljale svoje širenje na sjever Njemačke. Pučke su pjesme bile tiskane s oznakom: »Ein neues Lied«, jedna nova pjesma — ili — dvije nove pjesme. Brednich s pravom promatra takvu oznaku kao oznaku — robe. Međutim, to je istovremeno i znak prepoznavanja književnog žanra. U tiskanim pjesmama, ali i u pjesmaricama pučkih pjesama, takve oznake dolaze iza naslova i preporučuju u superlativima novu zbirku »najljepših, najmilijih« itd. pjesama. Ne treba, dakle, zanemariti književni karakter gradske usmene i tiskane tradicije. Ako je riječ o — robi, još ne treba smetnuti s uma to da književna tvorevina poprima funkciju — robe. Brednichova konstatacija da su takve usmeno izvođene i tiskane pučke pjesme konzervativnog karaktera obrazložena je vanjskim uvjetima nastajanja i širenja pjesama (kontrola vlasti, policije). Međutim, ovu je osobitost fenomena potrebno promatrati također i kao književno svojstvo pučke književnosti. Naime, konzervativnost se očituje i realizira u jeziku određenim književnim postupkom koji se potvrđuje na mnoštvu pojedinačnih primjera stihovanih tvorevina. Takav književni postupak karakterizira velika sposobnost reprodukcije.

Zbog nedostatka vremena za diskusiju, što je slabost većine kongresa, pa i ovoga, ali i stoga što mnogi pozvani da diskutiraju o gradskoj usmenoj tradiciji nisu bili prisutni na kongresu — književne teme ostale su, gledane u cjelini, periferne. Bez diskusije prošao je i bogat građom referat Linde Dégh (Bloomington) o razlikama između grada i sela u SAD, s primjerima suvremenog nastajanja i širenja usmenih predaja. Linda Dégh promatra odnos folklora i masovnih medija. Upozorava na razliku koja postoji ako se ovaj odnos uspoređi s odnosom folklora i književnosti. Razlika nije samo kvantitativna nego i kvalitativna. Više ne može biti govora o »utjecaju« folklora, u ovom slučaju usmenih predaja, na masovnu kulturu, kao što se govorilo o utjecaju folklora na književnost. Danas masovni mediji postaju sastavnim

nerazlučnim dijelom folkloru. U širenju predaja ovi mediji poprimaju vodeću ulogu.

Aktualnost okvirne teme i razgovora na kongresu mogla se jasno osjetiti na terenu, tj. u toku dvodnevne ekskurzije u okolicu Hamburga. Prikaz ovih dviju cjelodnevničkih ekskurzija, izvanredno organiziranih i popraćenih bogatim komentarima, iziskivao bi gotovo isto toliko prostora koliko i sve do sada rečeno.

Na kraju treba napomenuti da su na kongres bili pozvani i studenti, što samo potvrđuje dobro organiziranu brigu za znanstveni podmladak. Kongres u cjelini dovoljno jasno pokazuje položaj i značenje ove znanstvene discipline u Njemačkoj, a time i u svijetu.

Divna Zečević

XIII SAVJETOVANJE ETNOLOGA JUGOSLAVIJE (Otočec, 15—20. listopada 1973)

U Otočecu kraj Novog Mesta održano je XIII savjetovanje etnologa Jugoslavije i 9. redovna skupština Etnološkog društva Jugoslavije. Savjetovanje je otvorio predsjednik EDJ dr prof. Vilko Novak. Budući da će svi radovi s ovog savjetovanja biti tiskani u posebnoj publikaciji, u ovom će izvještaju biti navedeni samo okvirni pregledi referata.

Prvi referat pod naslovom *Etnološki prikaz Dolenjske in Bele Krajine* podnijela je dr Marija Makarovič (Ljubljana). Uvodni dio njena izlaganja odnosio se na kretanja naroda koji su nastavali Dolenjsku od latenskog doba do 568. godine, kada ovaj kraj, nakon odlaska Langobarda u Italiju, naseljavaju Slovenci; u srednjem vijeku Dolenjska je bila pod upravom stranih feudalaca. Bela Krajina je u doba turskih upada izgubila svoje staro stanovništvo, a nove doseljenike iz okolice Bihaća doveo je 1526. vlastelin Kobasić. Nešto kasnije, 1530, dolaze u Belu Krajinu ljudi s bosansko-hrvatsko-dalmatinske tromeđe. Protureformacija dovodi do osiromašivanja i gospodarskog propadanja žitelja Dolenjske i Bele Krajine. Do velikog iseljavanja iz tih krajeva dolazi koncem prošlog stoljeća; osobito je intenzivna emigracija iz Suhe i Bele Krajine u SAD. Ekonomska zaostalost najvećeg dijela Dolenjske daje pečat cijelom načinu života na ovom prostoru. U nastavku izlaganja autorica je dala pregled materijalne, duhovne i socijalne kulture u Dolenjskoj.

U svom referatu dr Pavla Štrukelj (Ljubljana) pokušala je prikazati problem Cigana u Dolenjskoj. Već iz naslova referata — *Problem razvoja ciganske skupine na Dolenjskem in način prilagajanja civilizaciji* vidljivo je da se Cigani, kako pojedinci, tako i cijele obitelji, nisu prilagodili mjerilima koja postavlja životni nivo i pogledi domaćeg stanovništva. Nisu prihvatili ekonomske, socijalne ni duhovne norme Slovenaca u Dolenjskoj. Autorica smatra da se do danas nedovoljno razmišljalo o etničkoj posebnosti dolenjskih Cigana. Potrebno je vrlo pažljivo analizirati njihov način života i razloge zbog kojih nije došlo do njihova punijeg uklapanja u suvremene životne tokove slovenskog stanovništva.